

ÇANAKKALE ZAFERİ: ÇANAKKALE'DE SAVAŞAN TÜRK KOMUTANLAR VE MUHAREBE ETKİNLİKLERİ

F. Rezzan ÜNALP*

Giriş

İstanbul, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiğinde bir buçuk asırlık Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'un fethinden çok zaman önce Tuna kıyılarına kadar yayılmıştı. Balkanlardaki beş buçuk asırlık hâkimiyet, 20'nci yüzyıla gelindiğinde artık yerini geri çekilmeye bırakmış ve Türkler için Rumeli'den çekilme ağır bir bedel ödeyerek olmuş, Kasım 1912'de Selanik savaşılmadan Yunan ordularına terk edilmişti.¹ Mustafa Kemal'in Trablusgarp'a gitmeden önce Harp Okulu ve Harp Akademisinden sınıf arkadaşı olan Ali Fuat Cebesoy'a Selanik'te buluştukları sırada söylediği, "*Selanik'i bir daha Türk olarak görecek miyim?*"² sözleri gerçek olmuş ve Mustafa Kemal doğduğu topraklara bir daha hiç dönememiştir.

Türkler için Balkanlardan çekiliş, kan, ateş ve barutla dolu bir kaçış, dramatik bir tarihi süreçtir. Tren vagonlarına doluşarak kaçan insanların çoğu hayatta kalamamıştır. Rumeli'den kaçan insanlar düzenli bir ordunun takibinden kurtulamamışlar ve küçük Balkan orduları tarafından kıyıma uğramışlardır.³

Balkan Savaşı'nın acı bir tezahürü olarak yaşanan kaçış, hiç şüphesiz vatan topraklarının ne kadar kıymetli ve savunulmasının ne kadar kutsal bir görev olduğu duygusunu güçlü kılmıştır. Bunu da en bariz olarak Çanakkale Savaşı'na, Türk İstiklâl Harbi'ne katı-

* Dr. Hv. Öğ. Alb. Gnkur. ATASE D.Bşk.lığı Askerî Tarih Ş. Md.-Türk Askerî Tarih Komisyonu (TATK) Gensek. e-mail: rezzanunalp@gmail.com

¹ İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, s. 67.

² Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul, 1981, s. 209.

³ Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz*, s. 67-69.

lan, Mustafa Kemal Atatürk ve O’nun yakın çevresindeki çoğunluğu Balkan kökenli olan komutanların dirayetinde izlemek ve Cumhuriyetin kurucu kadrolarında bulmak mümkündür.

Balkan Savaşı’nın Türkler açısından en önemli sonucu hiç şüphesiz Anadolu’daki demografik yapının değişmesi olmuştur. İstanbul, İzmir, Ege’nin birçok yeri Balkanlaşmıştır. İstiklâl Harbi sırasında umutsuzluğa kapıldıklarında bazı kurmay subayların ‘*Batıyı unuttum, bu tarafta toparlanalım*’ sözlerine herhalde Balkan çocuğu olması dolayısıyla Mustafa Kemal ve çevresindekiler, ‘*İlk hedefiniz Akdeniz’dir*’ demek ileriliğini göstermiştir.⁴

1. Çanakkale Cephesinde Kara Muharebeleri Sırasında Komuta Kademesinde Bulunan Makedonya Doğumlu Komutanlardan Seçilmiş Örnekler ve Muharebe Etkinlikleri

Çanakkale Savaşı hem tarihçiler hem de sıradan insanlar için ilgi çekici bir konu olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Birinci Dünya Harbi muharebeleri içerisinde benzersiz bir yeri olan Çanakkale, çok kapsamlı bir stratejik planla modern çıkarma hareketlerini birleştirmiştir.

Mart 1915’te denizden Çanakkale Boğazı’nı geçemeyen İtilâf Devletleri karadan bir cephe açmaya karar verdiklerinde İngiliz General Sir Ian Hamilton’un komutasındaki Akdeniz Sefer Kuvvetini harekete geçirdiler. Çıkarma hareketi için eğitimlerini tamamlayan birlikler, 1915 Nisan ayının ilk günlerinde (8 Nisan 1915) Çanakkale’ye doğru İskenderiye’den taşıt gemilerine bindirildiler.⁵ Bu evrede Türk tarafında ise 5’inci Ordu teşkil edildi ve komutanlığına Alman General Liman von Sanders atandı. Yarımada’yı savunacak ordunun karargâhı ise Gelibolu’da konuşlandı. 3’üncü ve 15’inci Kolordulardan oluşan orduya, Bağımsız Süvari Tugayı ve 5’inci Tümen doğrudan bağlıydı. Bigalı bölgesinde bulunan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal’in emrindeki 19’uncu Piyade Tümeni ise ordu ihtiyatını teşkil ediyordu.

⁴ İlber Ortaylı, “Rumeli’de Anavatanı Kaybettik”, *Atlas Tarih*, Sayı: 16, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2012, s. 35-36.

⁵ Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2006, s. 67. Ayrıca Bkz. *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Yayınları, 2015, Belge No. 61, s. 79-80.

3'üncü Kolordunun Komutanı, 1912-1913 Balkan Savaşlarında Epir'deki büyük Osmanlı garnizonunu savunan Yanya Müdafaası kahramanı Korgeneral Esat'tı. Esat Paşa'nın kendisi gibi Balkan Savaşlarında görev yapmış çok güçlü ve tecrübeli bir komuta kademesi vardı.

Yarbay Fahrettin (Altay) 3'üncü Kolordu Kurmay Başkanı, Yüzbaşı Remzi karargâh subayı, Teğmen Baki Esat Paşa'nın emir subayı, Albay Halil Sami 9'uncu Piyade Tümen Komutanı, Binbaşı Hulusi 9'uncu Piyade Tümen Kurmay Başkanı, Yarbay Mehmet Şefik (Aker) 27'nci Piyade Alay Komutanı, Yarbay Mustafa Kemal 19'uncu Piyade Tümen Komutanı^{6*}, Binbaşı Hüseyin Avni 57'nci Piyade Alay Komutanı idi.

Yine Balkan Savaşlarında görev almış diğer subaylar da 3'üncü Kolordunun 7'nci Piyade Tümenine ve onun piyade alaylarına komuta etmişlerdir. Kıyı savunma müstahkemleri ve bataryalarından sorumlu olan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı, Balkan Savaşlarında albay rütbesiyle Çatalca Müstahkem Mevki Topçu Kurmay Başkanlığını yürütmüş olan Tuğgeneral Cevat Paşa idi. Daha alt kademelerde bulunan subaylar da Balkan savaşlarına iştirak etmişlerdi.⁷

Türk ordusu harekât yönünden Gelibolu'nun 3'üncü Kolordu bölgesinde etkili olmuş, gerekli birlikleri çok iyi sevk ve idare etmişler, liderlikte çok etkili olmuşlardı. Bu, esas olarak ordunun tecrübeli liderliğinden ve gelişmiş, esnek teşkilat yapısından kaynaklanmıştı.

Uzun süren seferberlik boyunca ve 1915 Nisan ayında cereyan eden kara harekâtı boyunca 3'üncü Kolordu ya da tümenlerinde hiçbir Alman yetkili görevli değildi. Türk komuta heyeti, İngilizlerin başaramadığı, gelişen olayların anlaşılmasını sağlayacak güvenilir raporları ast ve üst kademelere gönderebilmişler, planlama, koordinasyon yapabilmüşler ve topçu ateş desteği sağlayabilmüşlerdi. Talimat almadan hareket edebildikleri gibi muharebeyi bizzat cepheden

⁶ * Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Sofya'da askerî ataşelik görevini yürütürken, 3'üncü Kolordu Komutanlığı tarafından yeniden teşkili kararlaştırılan 19'uncu Tümen Komutanlığına, 18 Ocak 1915 tarihinde atanmıştır. Bkz. **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I**, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005, s. 12.

⁷ Edward J. Erickson, **I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s. 43-44.

sevk ve idare ederek bizzat olay mahallinde karar verebilmişler, bölük, tabur ve alayları karşılıklı emre vererek taktik üstünlük sağlayabilmişlerdi.⁸

Bu noktada Çanakkale Savaşları sırasında farklı seviyede birliklere komuta etmiş subayları incelediğimizde savaşın seyrine ve sonucuna etki etmiş, mesleğinde temayüz etmiş pek çok Makedonya doğumlu subaya rastlanmaktadır. Bunlardan alay ve daha üst kademede görev yapanlar arasında;

Köprülü doğumlu Tümgeneral Ahmet Faik Çolak⁹,

Selanikli Binbaşı İbrahim Şükrü¹⁰, Kurmay Yarbay Mehmet Nuri (Conker), Binbaşı (Tümgeneral) Ahmet Zeki Soydemir, Kurmay Yarbay (Korgeneral) Şükrü Naili Gökberk,

Manastırlı Yarbay Salih Ulvi Sezer, Binbaşı Mehmet Ali, Binbaşı Ahmet Nazif, Binbaşı Mehmet Ali, Binbaşı Zekeriya Kandemir, Binbaşı Hüseyin Avni (Arıburun), Yarbay Salih Ulvi Sezer, Binbaşı Ahmet Rıza, Binbaşı Mehmet Necip İbar, Binbaşı Ziya Vehbi, Yarbay Mustafa Şevki ve Yarbay Mehmet Şefik Aker,

Ustrumcalı Binbaşı Ali Galip (Türker), Naslıçlı Albay Hasan Askeri (Yücekök),

Ohrili Binbaşı Kemal (3’üncü Kolordu Harekât Ş.Md.), Kalkan-delenli Yarbay Recep Vehbi, Pırlepeli Yüzbaşı Mustafa Kazım (Bakıroğlu) gibi subayların yanı sıra en önemli şahsiyet olarak Çanakkale Muharebelerinin kaderine doğrudan etki yapmış olan Selanikli Mustafa Kemal (Atatürk)¹¹ yer almaktadır.

⁸ Erickson, a.g.e., s. 100-101.

⁹ 29 Kasım 1914’te Gelibolu’ya 2’nci Kolordu Komutanı olarak atanmış, 29 Haziran 1915’teki Zığındere Muharebelerinde Sağ Kanat Komutanlığı yapmıştır. 6-13 Ağustos Muharebelerinde Seddülbahir bölgesinde 2’nci Kolordu Komutanı olarak göreve devam etmiştir. Daha sonra Kolordusuyla Kafkas cephesine atanmış ve 30 Ağustos 1916’da Murat mihverindeki muharebeler sırasında şehit düşmüştür. Komutayı Albay İsmet İnönü üzerine almıştır. Bkz. İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)**, Ankara, TTK Yayınları, 2014, s. 90, 98, 159.

¹⁰ 2’nci Kolorduya bağlı 15’inci Alay Komutanı olarak Çanakkale Muharebelerinde savaşmıştır. 7 Ağustos 1915 tarihinde şehit düşmüştür. Bkz. Ahmet Esenkaya, “Balkanlardan Çanakkale Cephesine Gelenler”, **Uluslararası Balkan Bildirileri**, Sayı: 65, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ocak-Şubat 2015, s. 1081.

¹¹ **Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri**, (Haz. Hülya Toker), Ankara, Genelkurmay ATASE D.Bşk.lığı Yayınları, 2014. Ayrıca Bkz. Görgülü, a.g.e., s. 102.

İtilaf güçleri tarafından 25 Nisan 1915'te yapılan çıkarma harekâtıyla Çanakkale Savaşlarının kara muharebelerine geçildiğinde Arıburnu bölgesinde Anzakları ilk karşılayan ve kahramanca mücadele ederek başrol oynayan, savaşın seyrine etki eden üç komutanın Makedonyalı olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi Albay Halil Sami komutasındaki 9'uncu Tümen'e bağlı 27'inci Alay Komutanı Manastırlı Mehmet Şefik Aker (1312-P.84), ikincisi 19'uncu Piyade Tümen Komutanı Selanikli Kurmay Yarbay Mustafa Kemal (1317-P.8) ve üçüncüsü yine Manastırlı 57'nci Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey (1308-P.94)'dir.

2. Kurmay Yarbay/Albay Mustafa Kemal (Atatürk) ve 25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarması

1881 yılında (Rumi Takvime göre 1286) Selanik'te dünyaya gelen Mustafa Kemal, 1899 yılında Manastır Askerî İdadisi'nden, 1902'de Harp Okulu'dan, 1905 yılında da Harp Akademisi'nden kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur.¹²

1915'te henüz 34 yaşında, Kurmay Yarbay rütbesinde olan Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarındaki yeri incelenecek olursa; O'nun iki kez aldığı karar ve verdiği emirlerle savaşın seyrini değiştirdiği net olarak görülmektedir. Bunlardan ilki 25 Nisan 1915 tarihinde başlayan çıkarma harekâtı sırasında kumandası altındaki 57'inci Alayla birlikte çıkarmanın yapıldığı Arıburnu'nda Anzak (Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu) birliklerini ilk karşılayan 27'inci Alay'ın yardımına yetişmesi ve savaşa müdahil olmasıdır. Başında bulunduğu bir ihtiyat tümeninin komutanı olarak bulunduğu mevki değiştirerek kararı kendi başına alması, askerî kariyeri bakımından çok büyük bir risktir.¹³

1915'in 24/25 Nisan gecesi harekete geçen müttefik askerlerinin ilk çıkarma haberi, Arıburnu mıntıkasında konuşlu 8'inci Bölükteki^{14*} iki gözcüden gelir. 8'inci Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Efendi o anları şöyle anlatır:

¹² Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997, s. 7-12

¹³ Haluk Oral, **Arıburnu 1915**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 344.

¹⁴ * 27'nci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu daha sonra Anzak adını alacak koyu savundu. Bu taburun kıyı boyunca üç bölüğü (6, 7 ve 8'inci Bölükler) vardı ve dördüncüsü (5'inci Bölük) acil ihtiyat görevindeydi. Bu tabur 1912 yılından bu yana çok iyi tahkim edilmiş

“O gece yarısı saat 02.00 sıralarında ay ışığı henüz vardı, yanımdaki ihtiyattan gözcüler Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil, ay ışığında düşman çıkarma gemilerinin görülmekte olduğunu haber verdiler. Kalktım dürbünle baktım. Tam karşımızda fakat epeyce uzaklarımızda büyüklüğü küçüklüğü fark edilmeyen birçok gemilerin vücudunu gördüm. Harekette olup olmadıkları anlaşılmıyordu.”

Yüzbaşı Faik Efendi bu haberi derhal telefonla Kabatepe’deki 2’inci Tabur Komutanlığına (Tabur Komutanı Binbaşı İsmet) iletmış, daha sonra saat 02.30 civarında gemilerin kalabalıklaştığını görünce derhal 9’uncu Tümen Komutanlığına durumu bildirmiştir.¹⁵ Saat 04.20’de 3’üncü Bölük Komutanı Üsteğmen Asım, 2’nci Tabur Komutanlığına düşmanın Arıburnu’na çıkarmaya başladığını haber vermiş ve Kabatepe Bölgesi Komutanı 2’nci Tabur Komutanı Binbaşı İsmet de bu haberi 9’uncu Tümen Komutanlığına bildirmiştir.¹⁶

27’inci Alay’a beklenen hareket emri ise saat 05.45’te gelir. Bunun üzerine alaya hareket emri verilir ve 10 dakika sonra 1’nci (Komutanı Yüzbaşı Malatyalı İbrahim) ve 3’üncü Tabur (Komutanı Binbaşı Halis Ataksor) hemen yola çıkarılır.

27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey taarruz noktasına (165 Rakımlı Tepe) geldiğinde saat 7.40’tır. 27’nci Alay taburları taarruz için yerleştikleri sırada 9’uncu Tümen Komutanı 57’nci Alayın Koçaçimen tepesi istikametine hareket ettiğini bildirdikten sonra Şefik Bey’den 19’uncu Tümen ile irtibat kurarak birlikte hareket etmesini istemiştir. Böylece, 27’nci Alay, 1’inci ve 3’üncü Taburlarıyla ve 2’nci Tabur’dan yaklaşık bir bölük kuvvetten oluşan mevcuduyla dört saat süreyle yaklaşık 15 bin İngiliz kuvvetine karşı savaşmış ve onları Kesikdere ve Karayörükderesi’nin batı tarafına atmıştır. 57’inci Alay’ın cepheye ulaşması ve taarruza kalkması sonucu 27’nci Alay, taarruzunu Kanlısırt yamaçlarına doğru yoğunlaştırır. Şefik Bey Topçu Mevziinden saat 12:00’da taarruz emrini verir.¹⁷

---

bulunan siperlerde mevzilenmişti ve aylarını hem bu mevzileri hem de muhabere sistemini geliştirmekle geçirmişlerdi.

¹⁵ Şefik Aker, “Çanakkale Arıburnu Savaşları ve 27. Alay”, *Askeri Mecmua*, Sayı: 40, İstanbul, 1935, s. 21-22.

¹⁶ Halis Ataksor, *Çanakkale Raporu*, (Haz. S. Serdar Halis Ataksor), İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, s. 121.

¹⁷ Lokman Erdemir, “Çanakkale Muharebeleri’nde 27.Alay Komutanı Yarbay Mehmet

25 Nisan günü Arıburnu bölgesinde saldırıya geçen Anzak birliklerine karşı, Türkler karşı taarruzlarına en uygun saat olan 10.00'dan birkaç saat geç başlamışlarsa da, işbirliği tamamlanıncaya kadar bekleyerek çok önemli avantajlar elde etmişlerdi. Ne 27'nci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik ve ne de Kurmay Yarbay Mustafa Kemal hazırlıksız bir taarruza girişmişler, muharebe etkinliğini muhafaza etmek için azami gayret göstermişlerdir. Hareket halindeyken topçunun ve makineli tüfeklerin tam desteğiyle müşterek bir taarruzu koordine etmişlerdir. 9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami 27'nci Alayın sevk ve idaresini Mustafa Kemal'e bırakmakla, 19'uncu Piyade Tümenine alay muharebe desteği sağlamıştır. Bu muharebe mahallindeki en kıdemli komutana (Mustafa Kemal) komuta birliği avantajı sağlarken, aynı zamanda Albay Halil Sami'ye de dikkatini Seddülbahir'de bütün hızıyla devam etmekte olan çarpışmalara yoğunlaştırma fırsatını vermişti. Altı saat içinde Yarbay Mustafa Kemal ve Yarbay Şefik zor olanı başararak, kilometrelerce uzakta ihtiyat mevzilerinde bulunan dört piyade taburunu destek bataryaları ve silahlarıyla birlikte muharebeye sokmuşlardı. Bu o zamana kadar pek görülmemiş bir başarıydı.¹⁸

25 Nisan günü, gece vakti muharebe hattına gelen Mustafa Kemal, bizzat 57'nci Alayın taarruzunu teşvik etmiştir.¹⁹ Saat 02.50'de Mustafa Kemal tarafından topçu mevziinden verilen emirde, düşmanın tamamen kaçmakta olduğu belirtilerek, bütün kuvvetlerle ihtiyatlar da dâhil düşmana hücum edilmesi isteniyordu. Sabah saat 04.00'e yaklaşırken 27'nci Alay Komutanlığından 19'uncu Tümenine gönderilen raporda ise, "*Alayın 1'inci Taburu tarafından sol cenah-*

Şefik Aker Bey", **Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi**, Çanakkale, Çanakkale Valiliği Yayınları, 2015, s. 224-225.

¹⁸ Erickson, a.g.e., s. 55.

¹⁹ **Çanakkale Muharebelerinde 19'uncu Tümen Cerideleri**, Cilt: 2, Ankara, Gnkur. ATASE D.Bşk.lığı Yayınları, 2015, Belge No: 189-a ve 190. s. 49. 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in 12/2/331 (25 Nisan 1915) tarihli Arıburnu'ndan 3'üncü Kolordu Komutanlığına saat 11.30'da gönderdiği yazıda ise şu satırlar yer almakta idi. "*57'nci Alay tarafından esir edilen bir yüzbaşı ve bir mülazım ile bir nefer taraf-ı âlînize gönderilmiştir. Düşmanın pek az bir kuvveti en son noktada sebât ediyor. Bizzat mevki-i harbdeyim. 57'nci Alayın taarruzunu teşdid ediyoruz.*" Aynı tarihte gece yarısı saat 03.20'den sonra 27'nci Alay Kumandanı Şefik Bey'e gönderdiği yazıda ise, "*Düşmanın henüz Kumtepe civarına asker çıkarmamış olduğunu anladım. Karşınızda bulunan düşmanı bir an evvel tard etmek için bütün On Dokuzuncu Fırkayı buraya celb ettim. Ben sağ cenahtayım.*" Satırları yer almaktadır. Bkz. a.c., s. 50.

taki düşmanın sağ cenahına süngü hücumu yapıldığı ve Kabatepe tarafındaki Arıburnu sırtlarının geri alındığı” belirtiliyordu.²⁰ Bunlara ilave olarak 19’uncu Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey, hatıralarında, “.....Bugünkü taarruz başarılı oldu. Düşmanın 4-5 birliği geri atıldı, mahvedildi. Bizden de çok kayıp oldu. Gece ileri hatları gezdik.” şeklinde bahseder.²¹

Bu muharebeler sırasında ölen bir Avustralyalı askerin üzerinde bulunan günlüğe; 25, 26, 27 ve 28 Nisan günleri tasvir edilirken 27 ve 28 Nisan günlerine ilişkin kaydettiği satırlarda şu sözler yazılı idi:

“27 Nisan 1915 Salı, Ne berbat bir gece geçirdik. Türkler vakit vakit bize yirmi adım yaklaştılar, o vakit biz de onlara kurşun yağmuru yağdırdık. Fakat iyi muharip olan Türkler bundan hiç yılmıyorlardı ve daima üzerimize hücum ediyorlardı. Türklerin makineli toplarının ateşi hakikaten öldürücü idi. Bize hiç rahat yüzü vermediler. Bugün pek uzun süren bir gün oldu.

28 Nisan 1915 Çarşamba, burası, arzın üzerinde kurulmuş bir cehennemdir. Düşman, bütün gece hücum etti. Biz de onları püskürtmeye uğraştık. Mütekabil hücumu geçmek için ne vakit ikmal ve takviye efradı alacak idik? Günü her nasılsa geçirdik. Mühimmat ulaşınca kadar olduğumuz yeri muhafaza etmeye mecburuz. Geceleyn çok cephane sarf ettik.”²²

Anzak birliklerinin Türk muhabere hatlarını yarmak için kumsalın etrafındaki yüksek arazinin kontrolünü ele geçirme niyeti açıkça imkânsızdı. Seddülbahir’den ilerleyen İngilizlerle birlikte nihai hedef Kilitbahir platosuna ortak bir taarruz yapma şansı da yoktu. Aksine Anzaklar buldukları noktada çakılıp kaldılar, çıkarma başarısız olmuştu. Sonraki 8 ay boyunca da orada kalacaklardı.²³

57’nci Alayla 27’nci Alay’a 25 Nisan 1915 tarihindeki çıkarma harekâtındaki muharebelerdeki kahramanlıklarından dolayı altın ve gümüş imtiyaz ve harp madalyaları verilmiştir.²⁴ Mustafa Kemal de

²⁰ a.c., s. 50-51.

²¹ İzzettin Çalışlar, **On Yıllık Savaş**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010, s. 100.

²² **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II**, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, 2005, s. 64.

²³ Peter Hart, **Gelibolu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014, s. 143.

²⁴ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, İrade-i Harbiye, 17 Teşrinsani 1331, 22 muharrem

kazanılan başarı sonrasında emrindeki alay komutanlarından üçünü (57'nci Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni (Arıburun), 27'inci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik (Aker) ve 64'üncü Alay Komutanı Binbaşı Mehmet Servet (Yurdatapan^{25*}), emir subayı Kazım ve Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Beyleri nişanla taltif etmiştir.²⁶

25 Nisan'dan 17 Mayıs 1915 tarihine 19'uncu Tümen Komutanlığı ve Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığını bizzat yöneten Kurmay Yarbay Mustafa Kemal²⁷, Kemalyeri'nden, 12 Mayıs 1915 tarihinde gönderdiği telgrafla 57'nci Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey'e rütbesinin yarbaylığa yükseltildiğini bildirmiştir.²⁸ Ancak 1 Haziran 1915'ten geçerli olarak yarbaylığa terfi eden Hüseyin Avni Bey, Arıburnu Muharebeleri sırasında karargâhına isabet eden bir obüs mermisi nedeniyle, 13 Ağustos 1915 tarihinde şehit olmuştur.²⁹

İngilizlerin Arıburnu'nda çıkarma hareketlerine başladığı 25 Nisan'dan 5 Mayıs'a kadar buradaki bütün birliklere, 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal komuta etmiştir. 5'nci Ordu Komutanlığının, 5 Mayıs 1915 tarihli bir emirle gerek Arıburnu gerekse diğer kesimlerdeki savunma birliklerini yeniden düzenlemesi üzerine 17 Mayıs 1915'ten itibaren "*Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı*" sona eren Mustafa Kemal, saat 19:00'da Kemalyeri'nden Arıburnu kuvvetlerini oluşturan birliklere veda mektubunu yayımlamış ve saat 21:30'da karargâhıyla birlikte 19'uncu Tümen karargâhı olarak seçtiği 180 Rakımlı Tepe'nin güneyine intikal etmiştir.³⁰

1334, M/117, M/118.

²⁵ * 1873 yılında İstanbul'da doğan, Çanakkale cephesinde Kumkale, Arıburnu, Anafartalar Muharebelerine katılan Albay Mehmet Servet (1307-P.17), 14 Kasım 1916'da 169'uncu Alay Komutanlığına atanmış ve Makedonya'ya gitmiştir. Bir yıldan fazla orada Karabayı Mıntika Komutanı olarak görev yapmıştır. Bağlı bulunduğu tümenin (5'inci Tümen) Irak'a gitmesi üzerine kendisi de alayı ile birlikte Halep'e gitmiştir. 26 Mart 1918'de esir düşmüştür. 1920'de esareten dönmüş, İnebolu'ya gelerek Millî Mücadeleye katılmıştır. Bkz. **Millî Savunma Bakanlığı Arşivi**, Subay Şahsi Dosyası.

²⁶ Çalışlar, a.g.e. , s. 101.

²⁷ Mustafa Kemal, **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, Ankara, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, 2011, s. 100.

²⁸ **ATASE Arşivi**, Tarihçe Koleksiyonu, K:26, D: 220, F: 1-75.

²⁹ F.Rezzan Ünalp, "Çanakkale'nin Kahramanı 57.Alay Komutanı Şehit Hüseyin Avni Bey", **Çanakkale Muharebelerinin İdaresi**, Çanakkale, Çanakkale Valiliği Yayınları, 2015, Ankara Şubat 2015, s. 216.

³⁰ Mustafa Kemal, **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, s. 99. Bu mektepta şu satırlar yer

- **Yarbay Şefik (Aker)**

25 Nisan 1915 günü Çanakkale Muharebelerinin kara harekâtı safhası başladığında 19’uncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal ile birlikte öne çıkan diğer subaylar 27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker ve 57’nci Alay komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey’dir. Her iki subay da Manastırlı olup, Harp Okulu’ndan Mustafa Kemal’den önce mezun olmuşlardı.³¹

Şefik Bey’in komuta ettiği 27’nci Alayı diğerlerinden ayıran husus, 25 Nisan sabahı Arıburnu bölgesine yapılan ilk çıkarmayı karşılayan birlik olmasıdır.

1877 yılında Manastır’da doğan Şefik Bey, 1896 yılında Harp Okulunu bitirdikten sonra Teğmen olarak 3’üncü Ordu’da görevlendirildi. 1897 Osmanlı-Yunan Harbinde takım komutanıydı. 1900’de üsteğmenliği atlayarak yüzbaşı oldu, iki yıl gönüllü olarak Yemen’de bulundu. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katıldı. Çanakkale Savaşı başladığında 9’uncu Tümenine bağlı 27’inci Alayın komutanıydı. 25 Nisan 1915’te Arıburnu’na çıkarma yapan Anzak askerleri karşılarında ilk olarak bu alayın bir taburunu buldu.³²

---

alıyordu: “Muhterem asker arkadaşlarıma, komutaya vedamdır. Bugüne kadar komutası bende bulunan Arıburnu kuvvetlerinin daha büyük birliklerle artarak bugünkü duruma gelmesi sonucu, 3’üncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa’nın emir-komutayı bizzat üstlenmelerini gerektirmiştir. 25 Nisan 1915’ten bugüne kadar geçen 23 gün zarfında hilafet makamının ve saltanatın anahtarı bulunan Çanakkale Boğazını düşürmek amacıyla vatanımıza ayak basan düşmanı komutam altında yaptıkları aralıksız kahramanca taarruz ve hücumlarıyla Osmanlı tarihimizde şanslı bir sayfa açan 19’uncu Tümenim dışında; 27’nci, 64’üncü, 33’üncü, 125’inci Alaylar ve 5’inci Tümenin 13’üncü, 14’üncü, 15’inci Pi-yade ve 5’inci, 7’nci, 9’uncu Topçu alaylarının muhtelif süvari, istihkâm bölükleriyle diğer birliklerin subay ve askerlerine bu dakikada görevimden ayrılırken takdir ve hürmetlerimi bildirmeyi borç sayarım. 23 gün sevk ve idare etmekten dolayı bahtiyar olduğum siz cesur askerlerin Hakk’a yaraşır bir şekilde yaptığınız taarruzlar sayesinde, düşmanın 20 000’i aşkın kuvveti Arıburnu’nda yok edildi. Arda kalanlar, sahilden ancak birkaç yüz metre mesafede donanmasının himayesine sığındı. Bir adım ileri atmak isteyenler süngümüzden geçirilerek mahvedildi. Sizi tebrik ederim. Bütün milletin de sizi tebrik ettiğinden emin olabilirsiniz. Ateşli ve kanlı geçen 23 günlük faaliyetimizin hatırasının samimi ve nezih bir hisle muhafaza edileceğinden eminim. Bugünden sonra 19’uncu Tümenimle sağ kanatta bulunarak zaferin kazanılmasında sizinle ve yeni gelen kuvvetlerimizle omuz omuza çarpışıp düşmanı çiğneyeceğimize dair olan kanaatimi size açıklamaktan mesudum. Allah’ın yardımı üzerimizden eksik olmasın. 19’uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal.” Bkz. **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, s. 99-100.

³¹ **Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri**, (Haz. Hülya Tok-er), Ankara, Genelkurmay ATASE D.Bşk.lığı Yayınları, 2014.

³² Oral, **a.g.e.** s. 186.

Çıkarmanın gerçekleşmesinden üç gün sonra, durumun en kritik olduğu bir anda cephedeki bölüklerinin birinden gelen geri çekilme isteğine Yarbay Şefik şöyle yanıt vermişti:

“...Sivritepe’de 33’üncü Alay’dan 3’üncü Bölük Kumandanı (Yüzbaşı) Ahmet Necati Efendi’ye, 28 Nisan 1915 (15 Nisan 331)

Kâğıdınızı aldım. İşgal ettiğiniz mevzii yüzlerce askerimizin kanına bedel zabtolundu. Burada durmak adem-i imkândır (imkânsızdır) gibi tabirat ve mütaalatı (fikir ve yorumu) bir daha görmek istemem. Her neye mal olursa olsun mevziinizi muhafaza edeceksiniz. İcap ederse hepimiz orada gömüleceksiniz. Tahkimatı ikmal edilip o mevzi temin edilinceye kadar her ne maksatla olursa olsun oradan her kim ayrılırsa idam edileceğini kat’i surette ihtar eylerim.

27’nci Alay Kumandanı Kaymakam Mehmet Şefik.”

19’uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal’in Anafartalar Grup Komutanı olması üzerine bu tümenin kumandasını devralan Mehmet Şefik, Çanakkale Savaşı sona erene kadar bu görevi sürdürdü.³³ Bu görevdeyken Galiçya Cephesine gitmiştir. 14 Aralık 1916’da Albaylığa terfi eden ve Millî Mücadele dönemine kadar muhtelif görevlerde bulunan Mehmet Şefik Bey, 57’nci Tümen Komutanlığı vazifesiyle Millî Mücadele döneminde de hizmet etmiş ve İzmir Güney Cephesi Komutanı olarak tayin edilmiştir. 6’ncı ve 7’nci Tümen Komutanlığı da yapan Şefik Bey’e askerlik hayatı boyunca muhtelif madalyalar tevcih edilmiş, ayrıca İstiklâl Harbi’nde gösterdiği kahramanlıklarından dolayı TBMM tarafından İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir. Mehmet Şefik Aker, 25 Şubat 1931’de emekli olmuştur. 6 Şubat 1964 tarihinde 87 yaşında İstanbul’da vefat etmiştir.³⁴

- **Binbaşı Hüseyin Avni (Arıburun)**

57’nci Alay Komutanı olan Hüseyin Avni Bey ise 1889 yılında girdiği Harp Okulu’ndan 1892 yılında, Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve 15 Mayıs 1892’de, karargâhı Selanik’te olan 3’üncü Ordu, 18’inci Nizamiye Alayı, 3’üncü Tabur 2’nci Bölüğüne

³³ Çanakkale 1915, Özel Sayı, Ankara, Korza Basım, Mart 2010, s. 137.

³⁴ Erdemir, a.g.m., s. 220-221.

atanmıştır. Üç yıl bu birlikte görev yapan Hüseyin Avni Bey sırasıyla, 8 Ağustos 1895'te üsteğmen rütbesine terfi ederek 3'üncü Orduya bağlı Görice 33'üncü Redif Alayı, 4'üncü Bölüğüne; 23 Mayıs 1897'de Priştine 29'uncu Redif Alayı Kurmay Mülhak Subaylığına; 10 Ocak 1898'de yüzbaşı rütbesiyle 38'inci Redif Alayı, 2'nci İştip Taburu, 1'inci Bölüğüne; 22 Ağustos 1904'te 90'ıncı Nizamiye Alayı 3'ncü Taburuna; 2 Haziran 1908'te binbaşılığa terfi ederek yine 3'üncü Orduya bağlı 17'nci Nizamiye Alayı, 3'üncü Taburuna atanmıştır.

Bu göreve atandığı sırada binbaşılığa terfi eden Hüseyin Avni Bey, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar uzanan süreçte Makedonya'da, dolayısıyla 3'üncü Ordu bölgesinde cereyan eden olaylara tanık olmuş, 17'nci Nizamiye Alayındaki üç yıllık görevini müteakiben 11 Temmuz 1912'de, Üsküp'teki 7'nci Kolordu İdare Heyeti 3'üncü Şube Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bu göreve atandıktan çok kısa bir süre sonra, 8 Ekim 1912'de Balkan Harbi başlamıştır.

12 Ocak 1914'te karargâhı Tekirdağ'da bulunan 3'üncü Kolorduya 23'üncü Alay Komutan Muavini olarak atanan Hüseyin Avni Bey, daha sonra 1 Şubat 1915'te Çanakkale cephesinde ünlenen 57'nci Alay'a komutan olarak tayin edilmiştir.

Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik emrini yayınladığında Tekirdağ'da bulunan 3'üncü Kolordu Komutanlığı karargâhı, Kasım 1914'te Tekirdağ'dan Gelibolu'ya taşındı. Kolordu bünyesinde bulunan 7'nci ve 9'uncu Piyade Tümenleri Gelibolu'ya intikal ederken 1 Ocak 1915'te 19'uncu Piyade Tümeni faaliyete geçirildi. Bu tümen 57, 58 ve 59'uncu Piyade Alaylarından oluşuyordu. Bununla beraber, 58 ve 59'uncu Piyade Alayları 6'ncı Kolorduya gönderilince 19'uncu Tümen 9 Şubat 1915'de 72 ve 77'nci Piyade Alaylarının dâhil edilmesiyle yeniden düzenlendi ve 6 Nisan 1915'te yeni kurulan 5'inci Orduya bağlandı.

Hüseyin Avni Bey'in atandığı 57'nci Piyade Alayı anlaşılacağı üzere önce Tekirdağ'da teşkil edilmiş ve alay 22 Şubat'ta alay sancağını almıştı. Alay, 23 Şubat'ta Eceabat (Maydos)'a intikal etti ve iki ay boyunca sıklıkla icra edilen arazi tatbikatlarına katılarak eğitim gördü.

25 Nisan 1915 tarihinde Çanakkale cephesinde kara muharebe-

lerini başlatan çıkarma harekâtı gerçekleştiğinde; 57'nci Alay, 5'nci Ordu ihtiyatı olan 19'uncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in emrinde muharebelere katılacak ve büyük bir kahramanlık sergileyecektir.

1 Haziran 1915'ten geçerli olarak yarbaylığa terfi eden Hüseyin Avni Bey, Arıburnu Muharebeleri sırasında karargâhına isabet eden bir obüs mermisi nedeniyle, 13 Ağustos 1915 tarihinde şehit olmuştur. Şehit olduktan sonra 30 Kasım 1915'te yayımlanan padişah iradesiyle, 57'nci Alay sancağına altın ve gümüş imtiyaz ve harp madalyası takılmıştır. Hüseyin Avni Bey, bugün Gelibolu Yarımadasında bulunan ebedi istirahatgâhında yatmaktadır.³⁵

3. 6 Ağustos 1915, Suvla (Anafartalar) Çıkarması

25 Nisan'da başlayan çıkarma harekâtıyla hedeflerine ulaşamayan İtilâf Devletleri, bu kez Suvla'dan (Anafartalar) yeni bir çıkarma harekâtında bulunmak üzere hazırlığa başladı. Hamilton, üçüncü cepheyi küçük ve büyük Kemikli burunları arasındaki Suvla kumsalına İngiliz 9'uncu Kolordusunu çıkartarak açmayı planladı. İngiliz Generali Birdwood komutasındaki Anzak Kolordusu da Arıburnu tarafından Conkbayırı'na doğru eş zamanlı olarak taarruza geçecekti.³⁶

6 Ağustos'da başlayan genel harekâta^{37*} Kanlısirt bölgesinin önemi ayrıdır. Burası kaybedilirse Arıburnu Cephesi'nin düşmesi kaçınılmaz idi. Bu amaçla 5'nci Tümenle bağlı 15'inci Piyade Alayı, Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın emri ile bölgeyi savunmakta olan Albay Rüştü (Sakarya) komutasındaki 16'ncı Tümen emrine verildi. Tümen komutanının 6/7 Ağustos gecesi bizzat başa geçerek başlattığı ve sabaha kadar sürdürdükleri taarruzda ön hatlardaki 47'nci Alayın Komutanı Binbaşı Tefik ile 15'inci Alay Komutanı Binbaşı İbrahim Şükrü şehit olmuştur. Kanlısirt'ta dört gece ve üç gün durup dinlenmeden yapılan hücumlarda 16'ncı Tümen çok zayıf at vermiş, buna rağmen 16'ncı Tümen Kanlısirt üzerinden geçilerek

³⁵ Millî Savunma Bakanlığı (MSB) Arşivi, Hüseyin Avni Bey'in Şahsi Dosyası.

³⁶ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V.Cilt, III.Kitap, Ankara, Genelkurmay ATASE D.Bşk.lığı Yayınları, 2012, s. 278.

³⁷ * 6-10 Ağustos Arıburnu Muharebelerine Kuzey Grubu Komutanlığı emrinde 19, 16 ve 5'inci Tümenler; 9 Ağustos Birinci Anafartalar Muharebesine Albay Mustafa Kemal'in komutasında 7 ve 12'nci Tümenler, Anafartalar Bölge Komutanlığı ve kısmen de 4'üncü Tümen; 10 Ağustos Conkbayırı taarruzuna Albay Mustafa Kemal komutasında 8'inci Tümen, kanatlarda 4'üncü ve 9'uncu Tümenler katıldı. Bkz. İsmet Görgülü, a.g.e., s. 111.

ve tüm Kuzey Grubunun çökmesine neden olabilecek bir hattı kapamayı başarabilmiştir.³⁸

- **Binbaşı İbrahim Şükrü:**

Çanakkale Cephesindeki muharebeler sırasında askerlerinin şevk ve cesaretini arttırmak amacıyla alay komutanları dahi ön hatlarda çarpışmalara katılmışlardı. Bunun en belirgin kanıtı, Çanakkale'de şehit düşen 15'inci Alay Komutanı İbrahim Şükrü'dür.³⁹

15'nci Alay Komutanı olan Binbaşı İbrahim Şükrü, Selanik'te doğmuştu. Harp Okulu'ndan 13 Mart 1895'te teğmen rütbesiyle mezun olmuş, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi başladığında üsteğmen rütbesine terfi etmişti. Yaklaşık bir ay süren harp başladığında Manastır'daki 3'üncü Orduya bağlı 41'nci Redif Alayı 2'nci Nevrekop^{40*} Taburu 2'nci Bölüğüne atanmıştı.⁴¹

İbrahim Şükrü doğduğu topraklarda cereyan eden bu harp sırasında görev yaparken Mustafa Kemal henüz Manastır Askeri İdadisinde öğrencidir. Mustafa Kemal'in, "*Yaşımın küçük olmasına rağmen bu savaşa katılmayı çok istemiştim. Az daha gönüllü müfrezelerin arasına katılıp gidecektim.*" diye andığı 1897 yılında cereyan eden Osmanlı-Yunan Harbi, ülkenin her tarafında olduğu gibi Manastır'da da heyecan yaratmıştı. Manastır o dönemde Makedonya'da Pizren, Üsküp ve Debre sancaklarının vilayet merkeziydi.⁴²

İbrahim Şükrü 10 Mart 1914'te, Trakya'daki 2'nci Kolordu 5'nci Tümen 15'inci Alay'a Komutan Muavini olarak atanmış, bu görevindeyken 24 Nisan 1915'te Çanakkale cephesinde yaralanmıştı. 29 Mayıs 1915'te tekrar görevine dönen Binbaşı İbrahim Şükrü, Conkbayırı Muharebeleri sırasında, 7 Ağustos 1915 günü şehit düşmüştür.⁴³

³⁸ **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi**, 2012, s. 313-318.

³⁹ **Atlas Dergisi Çanakkale Muharebe Alanları Gezi Rehberi**, İstanbul, Doğan Yayınları, Mart 2012, s. 66.

⁴⁰ * Osmanlı döneminde Selanik Vilayetine bağlı Serez sancağının bir kazasıydı. 1913 Balkan Harbinden sonra Bulgaristan'a dâhil olmuştur.

⁴¹ **Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri**, s. 241.

⁴² **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı**, (Haz. Hüseyin Tosun), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2003, s. 17-18.

⁴³ **Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri**, s. 241.

4. Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığına Atanması

Çanakkale kara muharebelerinin ikinci safhasında İngilizlerin Anzak Kolordusu Arıburnu cephesine 6 Ağustos'ta taarruza başlayıp Kocaçimen ve Conkbayırı Platosunu elde etmeye çalışması üzerine Türk tarafında 9'uncu Tümenin ardından sırayla 4 ve 8'inci Tümenler Kuzey Grubuna gönderilmişti. Tehlikenin aynı zamanda Anafartalar bölgesinde baş göstermesi üzerine 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders, gerekli kuvvet kaydırmalarını sağlayacak emirlerini hızla uygulamaya başladı. Önce Saros Grubundan bir alayın yola çıkarılmasını emretti. 7 Ağustos 1915 sabahı, Asya Grubu Komutanı General Mehmet Ali'ye birinci hatta bulunmayan bütün taburların Arıburnu bölgesine yetişmek üzere Çanakkale'ye sevk emri verildi. Ayrıca 7 Ağustos 1915 günü saat 07:00'de verdiği emirle, Saros Grubu Komutanı (16'ncı Kolordu Komutanı) Albay Feyzi (Beylerbeyli Ahmet Feyzi) Anafartalar'a yanaşmakta olan birliklerle beraber kendisinin de zaman kaybetmeden Anafartalar bölgesine yetişmesi gerektiğini bildirdi. Yine aynı gün, Güney Grubu Komutanlığına verilen bir emirle, 2'nci Kolordu Komutanı Mirliya Faik Paşa'nın (Köprülülü) Saros Grubu Komutanlığı görevini almak üzere hemen Gelibolu'ya hareketi bildirilmekteydi. Böylece Albay Feyzi'nin Anafartalar Grubu Komutanlığına gitmesinden boşalan yer doldurulmuş bulunuyordu.

Saros Grubu Komutanı 7 Ağustos günü saat 01:40'da 5'inci Ordu'dan aldığı emir gereği, 7'nci Tümenin (Komutanı Albay Halil) 20'nci Alayının hemen yola çıkmasını ve 21'nci Alayın bunu izlemesini emretti.^{44*} 20'nci Alay saat 05:45'te yürüyüşe geçebilmişti. 12'nci Tümenin (Komutanı Yarbey (Tümg) Mehmet Selahattin Adil) alayları kıyıya dağılmış olduklarından yürüyüş için toplanmaları zaman almıştı.

Saros Grubu Komutanı Albay Feyzi, saat 14:00'te Yalova dolayında bulunan 5'inci ordu Karargâhına geldiğinde Ordu Komutanı

---

⁴⁴ * 20'nci Alay Komutanı Yarbey Mehmet Halit ve 21'nci Alay Komutanı Yarbey Yusuf Bey Birinci Anafartalar Muharebeleri sırasında, 9 Ağustos 1915'te şehit düşmüşlerdir. Büyük Anafarta Köy Mezarlığında mezarları yan yana bulunan iki alay komutanı ile 57'nci Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey dışında Çanakkale Cephesinde şehit olan diğer 12 Alay Komutanının mezar yeri bilinmemektedir.

bizzat 8 Ağustos 1915'te 7 ve 12'nci Tümenlerle birlikte Anafartalar doğrultusunda taarruz edilmesini, bu nedenle Kocaçimen ve Anafartalar bölgesinin kendi emrine verildiğini bildirdi.⁴⁵

Bu emre göre Albay Feyzi Bey'in, Kocaçimen Tepesi-Düztepe hattındaki Yarbay Cemil (Conk) ve Yarbay Wilmer'i komutası altına alarak 8 Ağustos günü taarruza geçmesi gerekiyordu. Albay Feyzi Bey ve diğer iki komutan, uzun bir yürüyüşün ardından, dinlenmeden, üstelik gecenin karanlığında girişilecek taarruzun askerin kırılmasına yol açacağını ve iyi sonuç alınamayacağını düşünerek 9 Ağustos sabahı taarruza geçmeye karar verdi. Bunu öğrenen Ordu Komutanı, 8 Ağustos akşamı Albay Feyzi Bey'i görevden aldı. Aynı gece saat 21:45'te Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'ya telefonla, emrindeki 19'uncu Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığına atadığını bildirdi.⁴⁶

5'nci ordu Komutanı, Kocaçimen Tepe-Conkbayırı hattının önemini anlamıştı. Liman von Sanders'in ve Türk komutanlarının ana düşüncesi 9'uncu İngiliz Kolordusu'nun Anafartalar kesimine yaptığı taarruzları durdurmak; Damakçılık Bayırı-Mestantepe çizgisini ele geçirip Kocaçimen Tepe'nin emniyetini sağlamak ve İngiliz Anzak Kolordusuyla 9'uncu Kolordunun birleşmesine engel olmaktı.⁴⁷

9 Ağustos günü cereyan eden ve tarihe Birinci Anafartalar Muharebesi olarak geçen savaş sonucunda İngiliz birlikleri yenilerek Tuzgölü önündeki Mestan Tepe sırtlarına çekildi. Bu muharebelerde ön hatta taarruz eden alayların komutanları, 20'inci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Halit ile 21'inci Alay Komutanı Yarbay Yusuf Ziya şehit oldu.

Suvla Koyunda İngilizlere karşı inisiyatif ele geçiren Mustafa Kemal'in hedefinde artık Conkbayırı'nı düşmandan temizlemek vardı. Çünkü Conkbayırı düşman elinde kaldıkça düşünülen tehlike bertaraf edilmiş sayılmazdı. Bundan dolayı Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal, 12'nci ve 7'nci Tümenlerle başladığı taarruzu durdurarak Conkbayırı tarafında tedbir almaya karar verdi. Tümenlere kazandıkları hattı tahkim ederek elden çıkarmamaları

⁴⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, s. 369-371

⁴⁶ Fahri Belen, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, Cilt: 2, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964, s. 223-225

⁴⁷ Mütercimler, a.g.e., s. 566.

gereğini bildirdi ve önce Çamlıtekke'ye oradan da Conkbayırı'na 8'inci Tümen Karargâhına gitti.⁴⁸

10 Ağustos günü Conkbayırı'nın geri alınması için baskın tarzında başlayan Türk süngü taarruzu, Mustafa Kemal'in 25 Nisan'daki cesur kararından sonra ikinci kez başrol oynadığı ve savaşın sonucunu tayin eden taarruz olmuştur. 9-10 Ağustos gecesi Hamilton'un birliklerini yerinde tespit eden Mustafa Kemal, takviye olarak gelen 8'inci Tümeni 10 Ağustos sabahı karanlıkta, saat 04:30'da sadece süngü kullanarak hücum geçirdi. Mustafa Kemal bu taarruzu bizzat başında bulunarak idare etmişti.⁴⁹

Baskın tarzında cereyan eden taarruz sonucunda Türk tarafının kazandığı başarı, İngiliz komuta heyetinde değişikliğe gidilmesine sebep oldu. Müttefik birliklere komuta eden İngiliz 9'uncu Kolordu Komutanı General Stopford görevden alındı. Ancak General Hamilton hala taarruz için planlar yapmakta, birlikleri yeni gelen kuvvetlerle takviye etmekte idi. Ancak 21 Ağustos günü cereyan eden İkinci Anafartalar Muharebesi'nde İtilâf Devletleri hedefledikleri tepeleri ele geçiremediler. 22 Ağustos günü taarruzlarını tekrarladılarsa da Türk hatları önünde başarısızlığa uğradılar. Bu tarihten sonra bölgedeki muharebeler lağım muharebelerine dönüştü. İtilâf Devletleri için Çanakkale'de tutunabilmek artık çok zordu. Ekim ayında Hamilton görevden alındı, ancak birlikler kaldı. İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener giderek sevimsizleşen manzarayı bizzat incelemeye gitti ve geri çekilmenin kaçınılmaz olduğu sonucuna vardı. Türkler, Avrupalı istilacıları cansiperane bir şekilde savaşmışları Çanakkale'de püskürtebilmişler, Boğazı geçmelerine izin vermemişlerdi.⁵⁰

Sonuç

Çanakkale Muharebelerinde savaşan çok sayıda komutanın doğum yerlerine, ilk öğrenimlerini gördükleri okullara, görev yaptıkları kıta ya da karargâhlara bakıldığında Balkan coğrafyasında, çoğun-

⁴⁸ Mustafa Kemal, **Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe**, Ankara, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, 2011, s. 31-34.

⁴⁹ Yılmaz Tezcan, "06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri'nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Kur.Alb. Mustafa Kemal'in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı", **100'üncü Yılında Çanakkale Zaferi Sempozyumu**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2015, s. 214.

⁵⁰ Keith Robbins, **I. Dünya Savaşı**, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, Eylül 2005, s. 52-53.

luğunun Makedonya topraklarında doğmuş, yetişmiş ya da Balkan Savaşları öncesinde ya da savaş sırasında Makedonya’da çeşitli birliklerde görev yapmış subaylar olduğu görülmektedir. Bu subayların pek çoğunun müteakiben Kurtuluş Savaşında önemli görevler üstlendiği bilinmektedir.

Nitekim bu subaylardan Çanakkale Muharebelerinde alay ve daha üst seviyedeki birliklere komuta eden sadece Makedonyalı komutanlar incelendiğinde başta Mustafa Kemal (Atatürk) olmak üzere, Çolak Faik Paşa, Mehmet Şefik Aker, Mehmet Nuri Conker, Ahmet Zeki Soydemir, Şükrü Naili Gökberk (Korgeneral, 6 Ekim 1923’te kolordusu ile İstanbul’a girdi), Ahmet Rıza, Recep Vehbi, Salih Ulvi Sezer (İnebolu-Çankırı Hat Komutanı), Ziya Vehbi (Akşehir Hat Komutanı), yine Manastırlı olup Çanakkale’de Kerevizdere ve Domuzdere Bataryaları Komutanlığı ve aynı zamanda 13’üncü Topçu Alay Komutanlığı Vekilliği görevlerinde bulunduktan sonra Kafkas Cephesi ve Gazze Muharebelerine katılan, ancak rahatsızlığı nedeniyle İstiklâl Harbi döneminde Anadolu’ya geçemeyen Binbaşı Mehmet Necip İbar’ın isim ve künye bilgilerine rastlanılmaktadır.⁵¹

1915 yılına gelindiğinde İngilizler Çanakkale’de ‘*kötü komuta edilen ve kötü yönetilen*’ bir ordu ile karşılaşacaklarını düşünmüşlerdi. Oysa muharebede bölük, tabur, alay, tümen ve kolordu seviyesinde çok atılgan, savaşın sevk ve idaresinde çok yetenekli subaylar, dayanıklı bir ordu ile karşılaştılar. Binbaşı Mahmut Sabri tabur, Yarbay Şefik ve Yarbay Kadri alay, Albay Halil Sami ve Yarbay Mustafa Kemal tümen, Esat Paşa kolordu seviyesinde komuta kademesinin başarılı birer örnekleriydi. Öte yandan Türkler savaşın ne olduğunu Balkan Savaşlarının çetin muharebe okulunda öğrenmişlerdi.⁵²

Çanakkale Cephesinde itibar tartışmasız biçimde Mustafa Kemal’indi.⁵³ Nitekim henüz 34 yaşında olan bir subayken 6-7 senede yarbaylıktan başkumandanlığa çıkan yolu, aldığı yerinde ve cesur kararlarla kendisi açmış olan, üstün komutanlık nitelikleriyle her devirde yüksek vasıfta komutan olarak tanımlanan Mustafa Kemal, Çanakkale’den sadece dört yıl sonra Milli Mücadeleyi başlattığında

⁵¹ Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri, Ankara, Genelkurmay ATASE D.Bşk.lığı Yayınları, 2014.

⁵² Erickson, a.g.e., s. 100.

⁵³ Robbins, a.g.e., s. 53.

Türk halkı ve ordusu onun peşinden gitmekte hiç tereddüt göstermedi.⁵⁴

Çanakkale’de kazanılan zaferde personel ve ikmal ihtiyaçlarının sevk ve idaresindeki başarının yanı sıra Türk askerinin dayanıklılığı, komuta kademesinin tecrübeli ve iyi eğitilmiş olması, muharebeyi cepheden yönetmiş olmalarının önemi büyüktür.⁵⁵ Oysaki Balkan Savaşları 1913 ortalarında sona erdiğinde Edirne’nin batısındaki Osmanlı toprakları tamamen elden çıkmıştı. Selanik’in savaştan teslim edilmesi, Edirne Kalesi Komutanı Şükrü Paşa’nın büyük çaba ve soğukkanlılık göstermesine karşılık Osmanlı Devleti’nin Kırklareli-Edirne-Meriç sınırını koruyamaması, doğal olarak öteki vilayetlerin kaybı devlet için çok acı olmuştu. Balkan Savaşı’nın acı bir tezahürü olarak yaşanan kaçış, hiç şüphesiz bu subayların kendilerinde vatan topraklarının ne kadar kıymetli ve savunulmasının ne kadar kutsal bir görev olduğu duygusunu güçlü kılmıştır. Bunu da Türk İstiklâl Harbi’ne katılan, Atatürk’ün yakın çevresindeki Balkan kökenli komutanların dirayetinde izlemek ve Cumhuriyetin kurucu kadrolarında bulmak mümkündür.⁵⁶

Anadolu için göçün ve göçmenlerin toplumsal ve kültürel etkisi büyük olmuştur. Osmanlı Devleti’nin nüfus yapısının değişmesinin yanı sıra göçmenler toplumsal ve kültürel değişimi de beraberinde getirmiş, ayrıca ekonomik etkinliği, özellikle tarımı hareket geçirmişlerdi. Bunlar arasında iyi eğitilmiş, varlıklı ailelerin çocukları da vardı. Beraberlerinde sadece daha gelişmiş bir eğitim düzeyini değil, aynı zamanda yitirdikleri toprakları yeniden ele geçirmeye yönelik şiddetli bir arzuyu da getirdiler. Bu durum bazı ideolojilerde ve yeni

⁵⁴ Oral, a.g.e., s. 345.

⁵⁵ Erickson, a.g.e., s. 102. Balkan Savaşları sırasında farklı sınıfların müşterek hareketini idare etmesi beklenen korgeneral ve tümgeneral ya da daha alt rütbeli komutanların büyük birlik komuta edecek ve muharebe şartlarında karargâhlarda kurmaylık yapacak tecrübe ve bilgileri henüz gelişmemişti. Kara kuvvetlerinin iç güvenlik harekâtında bolca kullanılmış olması, pek çok subayın komuta kariyerlerini büyük birlikler yerine müfreze şeklinde örgütlenmiş görev kuvvetlerinde geçirmelerine sebep olmuştu. Barış zamanı hazırlıkları kapsamında büyük birliklerin katıldığı manevralar, tatbikatlar ve harp oyunlarının icrasına ancak 1908 sonrası başlanması da komutanların büyük birlik ve sevk ve idaresindeki yetersizlerinin sebeplerindendi. Bkz. **Osmanlı Askerî Tarihi 1792-1918**, (Edit. Gültekin Yıldız), İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 57.

⁵⁶ F.Rezzan Ünalp, “Balkan Savaşlarına İlişkin Örneklerle Askerî ve Psikolojik İncelemeler”, **100.Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilâflı Duruşlar**, Ankara, TTK Yayınları, 2014, s. 815.

toplumda belirli bir konum ve saygınlık edinme dürtüsünde ifadesini buldu. Kısacası göçmenler, Anadolu’nun geleneksel toplumsal yapısını kökten değiştirmiş ve ulus devlet de dâhil olmak üzere yeni toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştı. Bu önemli toplumsal ve siyasal dönüşüm, halkı yeni bir siyasal kimlik benimsemeye hazırlamıştı. Bu süreç, 1923 yılında ulusal Türk devletinin kurulmasıyla sonuçlandı. Bu sadece bir asır sürmüş bir nüfus hareketinin sentezinden ibaret değildi. Ulusal Türk devleti, ortak bir tarihsel, kültürel mirasa ve geleceğe yönelik hedeflere dayanan yeni bir siyasal kimlik ve aidiyet duygusundan doğmuş, ayrıca bunları pekiştirmişti.⁵⁷

Türk Milleti için en büyük aydın kaybının yaşandığı Çanakkale Cephesinde Türk Ordusu kara harekâtının başladığı 25 Nisan 1915’te 6 tümenle 90 bin askerle muharebelere girdi, savaşın ilerleyen zamanlarında bu sayı 6 tünden 21-22 tümene, asker sayısı ise 500 bine ulaştı.⁵⁸ Bu muharebelerde İtilâf Devletlerinin Türklerin imparatorluğunun payitahtına Boğazlardan donanma ile geçerek zafer kazanmaları bir hayal olarak kalırken, Türk Milleti Çanakkale’de aradığı kahramanını, Mustafa Kemal’i bulmuş, genç subay yalnız bir muharebenin gidişine değil, aynı zamanda bir seferin akıbetine ve bir milletin mukadderatına tesir etmiştir.

Yabancı bir subayın gözlemiyle örneklemek gerekirse Anafartalar Muharebesinde Mustafa Kemal’in kumandasında bir tümene (9’uncu Tümen) ve daha sonra bir kolorduya (16’ncı Kolordu) komuta eden Alman Albay Hans Kannengiesser onu şöyle tanımlıyordu: *“Berrak düşünen, ne istediğini bilen, etkili, sükûti bir kişiliğe sahipti. Buna uygun olarak çok az konuşurdu ve soğukluğa varmamakla birlikte daima ketum ve münzeviydi. Bedensel olarak çok sağlam gibi görünmüyordu. Hem askerlerinin hem de kendinin tüm denetimini elinde tutmasını sağlayan, görünüşe bakılırsa sahip olduğu azim dolu enerjydi.”*⁵⁹

⁵⁷ Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s.188-191.

⁵⁸ Levent Ünal, “Çanakkale Savaşında Çıkarma Harekâtı ve Savunma Tertibi”, **100’üncü Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gnkur. ATASE D.Bşk.İği Yayınları, 2015,s.13.

⁵⁹ George W. Gawrych, **Genç Atatürk**, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, Doğan Yayınları, Kasım 2014, s. 75.

Çanakkale Muharebeleri genel olarak değerlendirildiğinde elde edilen netice, doğal olarak Rusya'nın müttefikleriyle doğrudan ilişki kurmasının, Fransa ve İngiltere'den gelecek silah, mühimmat ve diğer yardımların önünü keserek, Çarlığı gittikçe ağırlaşan iç sorunlarına mahkûm etti. Çarlık Rusya'sı kendisine biçtiği tarihî role doğru hareketlenmek için gerekli gücü toparlayamadı, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirmek hedefine izin verecek iç istikrar şartlarından yoksun bırakıldı. Bu sonucun ortaya çıkmasında Türklerin Çanakkale ve Kafkasya cephelerindeki direnişlerinin rolü büyük olmuştur.

EKLER

Ek 1: Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal
ve Arkadaşları

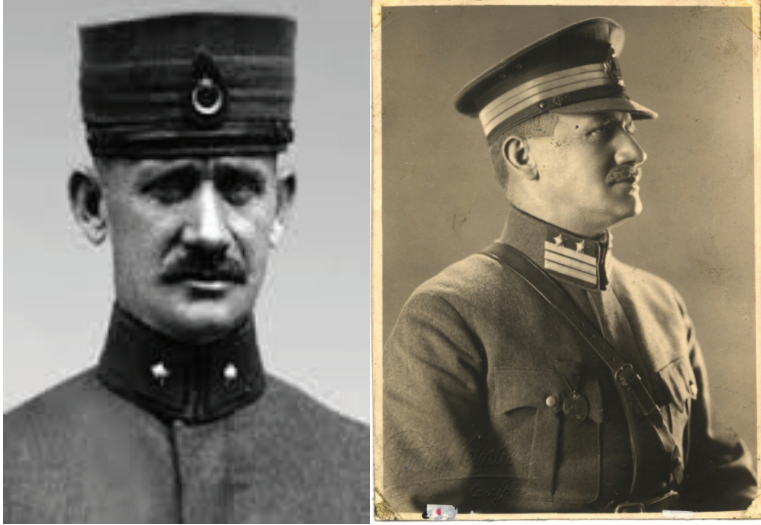
Ek 2: Mareşal Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK (Selanikli)
(ATASE Arşivinden)

Ek 3: Albay Mehmet Şefik Aker (Manastırlı)
(Lokman Erdemir ve Haluk Oral Arşivinden)

Ek 4: Şehit Binbaşı Hüseyin Avni Arıburun (Manastırlı)
(ATASE Arşivinden)

Ek 5: Korgeneral Şükrü Naili Gökberk (Selanikli)
(ATASE Arşivinden)

Ek 6: 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa–19.Tümen K. Kur. Alb.
Mustafa Kemal ve Diğer Subaylar
Çanakkale-1915 (*ATASE Arşivinden*)